

עדות אשה בתאונות דרכים

הרב שבח שולמן

נאמר בתורה: "וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר-לָקְחָם הָרִיב לְפָנָי ה' לְפָנָי הַפְּתוּחִים וְהַשְׁפָּטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בֵּימֵי הָהֵם"¹². חז"ל דנים בשאלה: האם פסוק זה מדבר על בעלי דין או על עדים? לומדת הגמרא במסכת שבועות מגזרה שווה שפסוק זה מדבר על עדים, שהרי נאמר: עֲלֵפִי שְׁנֵי עֵדִים או עֲלֵפִי שְׁלֹשֶׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר¹³. מכאן מסיקה הגמרא שאיש יכול להעיד אך לא אשה¹⁴. כך גם פסק הרמב"ם באומרו: "נשים פסולות לעדות מן התורה שנאמר: על פי שנים עדים - לשון זכר ולא לשון נקבה"¹⁵. בהלכות נזקי ממון הרמב"ם הרחיב את הדיבור על פסולי עדות וכתב:

אין הנזקין משתלמין ואין חייבין בכופר ואין הבהמה נהרגת אלא בראיה ברורה ובעדים הכשרים להעיד, שלא תאמר הואיל ואין מצויין באוריות הסוסים וברפת הבקר וגדרות הצאן אלא העבדים והרועים וכיוצא בהן אם העידו שבהמה זו היא שהזיקה את זו שומעין להן; או אם העידו קטנים או נשים, שאדם זה חבל את זה, או העידו בשאר נזקין סומכין עליהן, אין הדבר כן, אלא לעולם אין מחייבין ממון על פי עדים עד שיהיו עדים הכשרים להעיד שאר עדיות ויעידו בבית דין ויחייבו בית דין המזיק לשלם.

הרמב"ם פסק, שכל הפסולים לעדות לעולם יהיו פסולים, ואפילו במקום שלא מצויים אנשים כשרים. על כן, ניתן היה לחשוב שלעולם אין עדות אשה מתקבלת בבית דין, אך זה אינו מדויק. במקרים רבים נשים יכולות להעיד בבתי

¹² בדברים פרק יט' פסוק יז'

¹³ דברים פרק יט' פסוק טו'.

¹⁴ מסכת שבועות דף ל"א.

¹⁵ הלכות עדות פרק ט הלכה ב. וראה שם דברי הכסף משנה שהקשה, שהרי כל התורה נאמרה בלשון זכר? וראה שם תרוצו.

הדין, ולעדותן תהיינה השלכות בעניני ממון ואישות. דוגמה לכך נראה בדברי הרמב"ם בהלכות חליצה:

ואפילו אשה או עבד או קטן שהוא מכיר ונבון, נאמנין לומר זה פלוני אחי פלוני וזו היא יבמתו, וחולצין על פיהן. מה שאין כן בשאר עדיות של תורה, בין לעדות ממון בין לעדות איסור. שזה דבר העשוי להגלות הוא אפשר לידע אמתת הדבר שלא מפיהן¹⁶.

הכלל העולה מכאן הוא, שאשה נאמנת להעיד במלתא דעביד לאיגלויי, ועדותה ידועה לאנשים רבים נוספים. תחומים נוספים בהם מועלת עדות אשה: כל דבר שמסור ביד האשה לעשותו כגון תרומות ומעשרות ותחום שבת¹⁷. כמו כן, להתיר אשת איש להנשא¹⁸, וכן במקרים בהם מהתורה מספיק עד אחד¹⁹. בנוסף לכך, רבי מרדכי בן הלל ("המרדכי") מביא בספרו בשם הגאונים שמונה מקרים בהם עדות אשה מועילה, ובית דין יכולים לפסוק על פי דבריה²⁰. אחד המקרים שהגאונים מתירים לאשה להעיד מובא כבר במסכת בבא קמא²¹ שם נפסק, שנאמנת אשה לומר מכאן יצא נחיל דבורים זה אם היו הבעלים רודפים אחריו, והיא מסיחה לפי תומה. מקרה נוסף בו מתירים הגאונים לקבל עדות אשה הנוגע לענייננו הוא, שנאמנת המיילדת לומר לאלתר מי נולד קודם בן או בת, מי מהנולדים ממזר, מי כהן ומי לוי²².

למקרה זה שבו נאמנת חיה לומר מי נולד קודם יש השלכות לסוגייתנו, שכן קיימת נפקא מינה ממונית לעדות זו של האשה, שכן אם נולד בן בכור אזי חייב אביו לשלם חמישה סלעים לכהן. מכאן לומד תרומת הדשן²³ שכל מקום שלא

¹⁶ הלכות חליצה וייבוס פרק ד הלכה לא.

¹⁷ פסחים דף ד ע"ב תוספות ד"ה הימנוהו

¹⁸ ראה שולחן ערוך אבן העזר סימן טז הלכה יג.

¹⁹ ראה ציץ אליעזר חלק ד סימן כ.

²⁰ מרדכי על מסכת קידושין רמז קיז.

²¹ קיד ע"א

²² המקור לדין נמצא במסכת קידושין דף עג ע"ב

²³ תרומת הדשן סימן שני"ג

מצויים בו אנשים אלא נשים, מותר להן להעיד בבית דין, אפילו בעדות הנוגעת בממון. ראשונים נוספים הלכו בכיוון דומה לזה, ובהם אף המהרי"ק שכתב:

הרי מצאתי כתוב במקום אחר בשם ר"ת וז"ל ואשה או קרוב נאמנים על זה, וכן בכל דבר קטטה, שאין עדים רגילין להיות בדבר מזומנים, וכן למוסר מאומד, נאמנים עליו, לפי שכשהלשין לא היו שם עדים עכ"ל. הרי לך בהדיא דלכל דבר קטטה אשה או קרוב נאמנים. עוד נמצא בתשוב' שאלה סביב המרדכי בפרק החובל וז"ל: נשאל נשאלנו על דבר הריבות והמחלוקת והחרופים אם הנשים והקרובים יכולין להעיד - ודאי הוא דנאמנת אפילו בדבר שיש בו ממון, כדאמרינן התם: החיה נאמנת לומר זה בכור, אפילו יש בו הוצאות ממון ה' סלעים לכהן עכ"ל²⁴.

בדרך זו הלכו אף הכלבו והריב"ש, ופסקו שבמקום שאין אנשים נשים נאמנות, וראינו במהרי"ק שאף ר"ת פסק כך²⁵.

עם זאת, ראינו לעיל שהרמב"ם לא פסק כך, כיוון שכתב שאפילו במקום שאין כשרים כגון במרעה הצאן, אסור לעבדים להעיד. הרשב"א הלך בעקבותיו וכתב:

דעו: שעדות הנשים, ואפי' אם יהיו אלף, כולן שוות כעדות אחת, ואין עדותן עדות, אלא בדבר איסור בלבד, ואני רואה מתוך הקונטרס שכתבתם אתם, ותוקעין עצמכם על עדות הנשים. ואולי מצאתם כן לאחד מן הראשונים, במקומות שהנשים יושבות שם בבית הכנסת, מפני שהוא מקום מיוחד לנשים, ואין האנשים נכנסים שם בשעת שהנשים יושבות שם. ואנחנו לא נדע דברים אלו, ולא שמענו מעולם, ואין ראוי לסמוך עליהם ואף על פי שאמרו בפי' עשרה יוחסין (דף ע"ג ע"ב): שלשה נאמנים על הבכור: אביו ואמו והחיה. ואף על פי

²⁴ שו"ת מהרי"ק סימן קטט

²⁵ ראה כלבו סימן קטז, ושו"ת הריב"ש סימן קפ"ב.

שאנו מחזיקים בו לענין פי שנים בבכור, על פי הנשים, שאני
התם דאי אפשר זולתי זה, דאין האנשים מילדין את הנשים²⁶.
אף השולחן ערוך נמשך אחר פוסקים אלו והכריע שאסור לנשים להעיד²⁷. אך,
הרמ"א פסק כר"ת, והוסיף שקיימת מסורת פסיקה מרבנו גרשום מאור הגולה,
שנשים יכולות להעיד במצב שאנשים לא יודעים ולא נמצאים, כגון מקומות
ישיבה של נשים בבית הכנסת, ואלו בגדים שייכים לאשה וכדומה²⁸. כמו כן,
מוסיף הרמ"א שאשה נאמנת בכל מקום שאין פנאי להזמין עדים, כגון בהכאות
או קטטות או כשאדם מוסר חברו לגויים. אך בנוסף לכך חייב התובע לטעון,
שהוא בוודאות יודע שחברו חייב לו, ולא ניתן לטעון טענות שמא, ולהסתמך על
עדות אשה.

נחלקו הפוסקים איך לנהוג למעשה, וכיצד להכריע במחלוקת זאת. הסמ"ע
רוצה ליישב את המחלוקת בין הרמב"ם לתקנת האשכנזים ולומר, שבמלתא
דשכיחא לא עשו תקנה, כדי שלא יהיו רמאים שישכרו עדי שקר מראש, ואילו
במלתא דאקראי עשו תקנה²⁹. הנודע ביהודה כתב, שיש שפסקו את הרמ"א ללא
סייגים ומגבלות, והתירו עדות אשה בכל מקום שיש רק נשים שראו את המעשה
ולא גברים³⁰. לעומתם, הנודע ביהודה סובר, שאכן ניתן לפסוק את תקנת
הרמ"א לדינא, אך רק במציאות שהדבר שעליו מעידים התחיל פתאום ונגמר
מיד.

לעומתם, המהרש"ל, בספרו ים של שלמה הולך בכוון אחר, ומצמצם את
תקנת ר"ת³¹. ראשית, הרש"ל טוען שייתכן שבזמנו של ר"ת הייתה פרצה בעם,
והוא החליט להנהיג תקנה זאת דווקא לבני דורו. ראיה לכך היא, שתקנה זאת
לא מוזכרת בפוסקים שחיו אחריו, ואף הרא"ש והטור לא הזכירו אותה. בנוסף
לכך, הרש"ל פותח דיון על הראיה שמביאים הפוסקים לדין זה מחיה, שנאמנת

²⁶ שו"ת הרשב"א חלק ה סימן קלט.

²⁷ שולחן ערוך חושן משפט סימן לה סעיף יד

²⁸ עיין דרכי משה על סימן לה אות ג.

²⁹ סימן לה ס"ק ל.

³⁰ שו"ת נודע ביהודה תניינא חושן משפט סימן נח

³¹ רבי שלמה לוריא, ים של שלמה, מסכת בבא קמא, פרק א.

לומר מי הוא הבכור. הרש"ל סובר שממקור זה ניתן ללמוד, שאשה נאמנת להעיד רק במצב שברור לכולם שנולדו תינוקות, אלא שלא ניתן לדעת מיהו הבכור בלי עדות המיילדת. על כן, מה שכתבו הפוסקים שאשה נאמנת במקום שאין אנשים, שייך רק במצב שהיתה קטטה או מריבה או הלשנה אלא שלא ידוע מי התחיל או הלשין לעכו"ם³². הוא הדין גם למקומות בעזרת הנשים, שברור שהמקום שייך לאחת הנשים, והעדה רק מבררת למי מהן יש חזקה על המקום. בסוף דבריו הרש"ל מוסיף עוד סייג אחד לתקנת ר"ת והוא, שלעולם אשה לא תעיד לטובתו של קרוב שלה, אך לרעתו מותר.

סייג נוסף לדברי הרמ"א מופיעה בספר משכנות הרועים, שחיבר רבי עוזיאל אלחאיך התוניסאי. לרבי עוזיאל נראה לפסוק כשולחן ערוך וכך מסקנת דבריו: מור"ם גופיה לא קבעה הלכה לדורות אלא בשם י"א אמרה. אמור מעתה: מאן חשיב, מאן ספין, מאן רקיע לאפוקי ממונא בעדות הנשים נגד האלקים האדירים האלה, ומה רב גובריה ורב חיליה מאן דדיין הכי נגד מרן הב"י, כי העד העיד בנו האיש אדוני הארץ שלא נראו בעיניו דברי הרב תה"ד ומי יבא אחרי

המלך³³.

עם זאת, בהמשך דבריו רבי עוזיאל כותב, שאף לרמ"א עדות נשים מועילה רק למריבות וקטטות. אך להוציא ממון אף הרמ"א יודה, שאין להסתמך על עדות נשים, ותרומת הדשן הוא הפוסק היחיד שכתב כך בפרוש, ואין הלכה כמותו. בכיוון זה הלך אף הרב שלמה בן יצחק משאלוניקי, ובספרו שו"ת הר"ש הלוי כתב שתרומת הדשן הוא היחיד שמתיר הוצאת ממון על פי עדות אשה, וכל שאר הפוסקים התירו לאשה להעיד רק במריבות וקטטות³⁴.

³² וראה כנסת יחזקאל סימן פג שאף הוא פסק כך, וכתב שאשה נאמנת רק במקום שיש קול שאינו פוסק שאדם הזיק לחברו. אך אם יש אדם שמערער על זה אין אשה נאמנת. לפיכך, אשה נאמנת להעיד רק במקום שיש גילוי מלתא, ולא נאמנת במציאות שלא ברור האם היה נזק או לא.

³³ ראה משכנות הרועים אות ע סימן סה - עדות נשים.

³⁴ ראה שם חלק חושן משפט סימן לח.

למעשה, נחלקו הפוסקים האם לקבל את תקנת רבנו גרשום ור"ת לדינא, לדחות אותה או לפסוק אותה בתנאים מסוימים. אחד המתנגדים הראשונים שמסתמכים עליו פוסקים רבים הוא רבי מאיר מסרקסטא שאמר:

וכן הדין בכל עדות ממון שבעולם אף על פי שהוא דבר שאין דרכם של בני אדם כשרים ליכנס באותם מקומות כגון מקומות שהם מושב מיוחד לנשים לבד בעזרותיהן אין מקבלין עדותן כלל לא לענין חזקה ולא לענין שום טענת ממון לפי מה שכתב הרמב"ם ז"ל³⁵.

שיטה הלכתית נוספת מעניינת מובאת על ידי הרב יוסף דוד בספרו פתח בית דוד, לפיו במצב של היזק פתאומי כגון חרופים וגידופים יכול הניזק לומר קים לי כתרומת הדשן והרמ"א אם הוא מוחזק בחפץ או בכסף שאותו הוא תובע. אך, אם אין אף אחד מוחזק, אזי הלכה כרמב"ם, ועדות נשים לא תועיל³⁶. כאשר מורידים את הנתונים למציאות של תאונת דרכים צריך לדון בתחילה איזה מקרה בו דנו הפוסקים הכי קרוב לתאונת דרכים? ניתן לומר, שבדרך כלל, תאונת דרכים היא דבר רגעי שמתחיל באופן פתאומי ומסתיים תוך שניות, ואין פנאי להזמין עדים. על כן, באופן כללי ניתן ליישם את תקנת הרמ"א, במציאות של תאונת דרכים. יתר על כן, מציאות של תאונת דרכים היא דבר עראי ולא קבוע שקורה באקראי, וניתן לצרף את סברת הסמ"ע שהחשש בעדות פסולים ונשים הוא שאדם יזמין מראש אנשים לא הגונים שיעידו עדות שקר. לפיכך, בתאונת דרכים לא קיים חשש זה, וייתכן שבמציאות כזאת הסמ"ע יתיר עדות נשים.

עם זאת, צריך לקחת בחשבון את כל אותם המקרים בהם הפוסקים כתבו שלא לסמוך על תקנת הרמ"א. ראינו שמקור התקנה הוא ממיילדת או ממריבה של נשים בבית כנסת של נשים או על בגדי נשים. לפיכך, לכאורה לא שייכת התקנה על תאונה שנעשית ברחוב במקום ציבורי. עם זאת, ראינו שהנודע ביהודה מתיר לנשים שראו מהרחוב גנב שפורץ לבית לבוא ולהעיד בבית דין. על כן, ניתן לומר

³⁵ ראה שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף טו עמוד א

³⁶ עיין שם חלק חושן משפט סימן ו.

שאף על תאוונה שמתרחשת ברחוב ניתן לבוא להעיד אם לא היה איש שראה את המעשה.

סייג נוסף שהעלה הרש"ל ביחס לתקנה זאת הוא שאשה נאמנת רק לברר את המציאות ולומר למי שייך החפץ, הבגד, הנחיל דבורים או המקום בבית הכנסת. על כן, אף בתאוונות דרכים אשה נאמנת רק לברר איך היתה המציאות. לפיכך, אם ראובן תובע את שמעון בטענה שהוא התנגש בו, ושמעון טוען שלא היו דברים מעולם, והמכה שיש לראובן על המכונית לא נגרמה ממנו, הדין עם שמעון. אף על פי שיש אשה שמעידה שראובן צודק, אשה זאת לא נאמנת שהרי אין וודאות שהיתה תאוונה. לעומת זאת, אם שמעון טוען שראובן הוא זה שהתנגש בו, אזי נאמנת האשה לברר כיצד היה המקרה. לפיכך, אם אחד מבעלי הדינים טוען שהוא לא היה הנהג בכלי רכב שהתנגש בתובע, נאמן הנתבע אפילו נגד אלף נשים.

בעיה נוספת העומדת בפני הדיין שרוצה לקבל עדות אשה במצב של תאוונת דרכים היא איך לפרש את מנהג הרמ"א. כאמור, קיימת מחלוקת הפוסקים האם מותר לקבל עדות נשים דווקא במריבות וקטטות או אף בדיני ממונות. ראינו לעיל, שתרומת הדשן וסיעתו סומכים על התקנה גם בעדות על ממון, וכן פסק אחד הרבנים בזמנו של הנודע ביהודה. לעומתם, משכנות הרועים וסיעתו מתנגדים לקבלת עדות במצב זה. עם זאת, נראה שצריך עיון מה דעתם של פוסקים אלו במציאות של תאוונת דרכים, שהרי בשלב הראשוני הבית דין לא פוסקים מי חייב לשלם למי וכמה, אלא דנים מי אשם. כלומר, בתחילה הבית דין מנסים לברר את המציאות, כגון, מי עבר על חוקי התנועה, מי לא ציית לתמרורים, מי לא נתן זכות קדימה, וכדומה. על כן, האשה לא מתכוונת בכלל לומר מי חייב למי וכמה, עדותה היא ברור המציאות. על כן, ניתן לדמות את עדותה לעדות על קטטות ומריבות, ששמה האשה סך הכל מבררת מי התחיל במריבה. כמו כן זה דומה לעדות על אדם מוסר שבה היא נאמנת לומר מדובר בפלוני ולא באלמוני, אף על פי שיתכן שמתוך דבריה המוסר או המכה יצטרכו לשלם קנסות על פי המנהג המקובל בקהילות.

המקרה האחרון בו נדון הוא בתאוונת דרכים במקום ציבורי שהיו לה עדים רבים, כגון בכביש מרכזי או באמצע העיר שכל העוברים והשבים מביטים לראות מה קרה. אם לאחר זמן הניזק הלך לבית דין, אך הגיעה להעיד רק אשה אחת,

למרות שהיו הרבה עדים בדבר. לכאורה צריך לומר שאין אשה זאת נאמנת שכן היו אנשים רבים שיכולים לבוא להעיד. עם זאת, צריך לבדוק למה לא בא אף עד כשר. אם הסיבה היא שהתובע לא מצליח להביא עדים, אולי ניתן לומר שזה נחשב שלא היו שם עדים ולקבל את העדות. כמובן שבמצב כזה אם יבוא עד טוב ויעיד נגד האשה נאמין לו, ואפילו נגד שתי נשים. מאידך, ניתן אולי לקבל את העדות אף לדברי הרמב"ם, שמתיר לקבל עדות אשה בדבר העתיד להיגלות, כשאפשר לדעת את אמיתת הדבר גם שלא מפי האשה, כפי שראינו בהלכות ייבום וחליצה. למסקנה, במצב של תאונת דרכים, בחלק מהמקרים מותר יהיה לדיין להסתמך על עדות אשה. אך כל דיין יכריע על פי הפוסקים המקובלים עליו. הכת האחת היא הרמב"ם, הרשב"א והשולחן ערוך, ומנגד פוסקי אשכנז: ר"ת, רבנו גרשום והרמ"א. עם זאת, צריך הדיין לזכור את שיטת ה"פתח בית דוד" שיכול המוחזק לומר קים לי כחכמים שפוסקים לטובתי.